

Dariusz Piotr Kruk

PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ ŻYDOWSKA W KRAKOWIE W DOBIE AUTONOMII

Problematyka przedsiębiorczości w Galicji w dobie autonomii nie należy do zagadnień szeroko omówionych w polskiej historiografii. Nie oznacza to jednak że Galicja pozbawiona była przedsiębiorców. Jak stwierdził R. Kołodziejczyk, w polskiej nauce historycznej nie poświęcono zbyt dużo miejsca nad losami ludzi ze sfer gospodarczych. Niewiele jest prac poświęcających miejsca problematyce przedsiębiorców jako zbiorowości. Cała rzesza żydowskich przedsiębiorców została pominięta przez polską historiografię. Stan ten wynikać może z faktu, iż to właśnie działacze wyznania mojżeszowego napędzali gospodarkę Galicji w okresie przechodzenia od feudalizmu do kapitalizmu. Celem niniejszego artykułu jest więc otwarcie dyskusji nad tą kwestią. Ze względu na złożoność problematyki analizie poddana zostanie bliżej przedsiębiorczość żydowska w Krakowie pod koniec XIX w.¹

Większość historyków XIX-wiecznego Krakowa nie poświęcała większej uwagi żydowskim mieszkańcom. Kraków był nieformalną stolicą nieistniejącej Polski, symbolem polskości oraz skarbnicą wartości narodowych. Marginalne znaczenie przypisywane było dla przemysłu i handlu².

W szkicu przedsiębiorczość rozpatrzona zostanie w kategorii sposobu działania, polegającego na skłonności do podejmowania nowych, ryzykow-

¹ W dotychczasowych badaniach niewielu autorów pisało o aktywności gospodarczej krakowskich Żydów. Najwięcej miejsca poświęcono handlowi ze względu na fakt iż stanowił on główne źródło utrzymania żydowskich rodzin. Pisali o tym m.in. I. Schipperera, *Dzieje handlu żydowskiego na ziemiach polskich*, Warszawa 1937.

² A. Zbikowski, *Żydzi krakowscy i ich gmina w latach 1869–1919*, prace naukowe ŻIH, Żydowski Instytut Historyczny w Polsce, Instytut Naukowo-Badawczy, DiG, Warszawa 1994, s. 11–12.

nych i niekonwencjonalnych przedsięwzięć, oraz na wykazywaniu inicjatywy w ich poszukiwaniu i wdrażaniu w życie. W wymiarze ekonomicznym przedsiębiorczość niesie za sobą tworzenie bardziej efektywnych form organizacyjnych, wprowadzanie nowych czynników produkcji zdobywanie nowych rynków zbytu i zaopatrzenia oraz w odpowiedzi na potrzeby wprowadzaniu nowych wyrobów. Wskazuje na działania skierowane na rozwój, mające charakter innowatorski³.

Korzystnie na rozwój przedsiębiorczości autonomicznej Galicji wpływała rosnąca mobilizacja społeczna. Przejawiało się to w tworzeniu instytucji gospodarczych, które wywarły duży wpływ na sprawy Krakowa. Organizacje stanowiły odpowiedź na potrzeby mieszkańców kreując jednocześnie nowe. Liczne spotkania, wymiana spostrzeżeń często bez względu na wyznanie czy pochodzenie łączyła mieszkańców we wspólnym interesie. Kręgi przedsiębiorców, arystokracji, ziemiaństwa, inteligencji inicjowały powstawanie organizacji o różnym profilu dzięki czemu możemy rozpatrywać obecność ducha przedsiębiorczości wśród mieszkańców Krakowa. Istotną rolę odegrały w życiu Krakowa fundacje⁴.

Kraków na przełomie XIX i XX w. był miastem rozwijającym się gospodarczo. Mógł podejmować i finansować szereg nowych inwestycji, dzięki czemu postrzegany był jako miasto nowoczesne i przyjazne jego mieszkańcom. Do największych przedsięwzięć inwestycyjnych zaliczyć należy budowę wodociągów w 1901 r. oraz oddanie do użytku pierwszego tramwaju elektrycznego⁵. Pomimo iż Kraków postrzegany był jako duchowa stolica porzobiorowej Polski władze miasta chciały by miasto uważane było za centralny ośrodek Galicji. W planach rozwoju miasta rosła rola przemysłu. Kraków przeszedł od modelu miasta protoindustrialnego do industrialnego⁶.

W latach 1848–1914 w Galicji wykształcił się model nowego przedsiębiorcy. Dokonała się transformacja przedsiębiorstw w sferze własnościowej, produkcyjnej oraz organizacyjnej. Dzięki temu rozwijał się handel i usługi a także powstały nowe gałęzie przemysłu⁷.

³ J. Kortan, *Podstawy ekonomiki i zarządzania przedsiębiorstwem*, C.H. Beck, Warszawa 1997, s. 77–78.

⁴ Ł.T. Sroka, *Żydzi w Krakowie studium o elicie miasta 1850–1918*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2008, s. 85.

⁵ W 1882 r. uruchomiono w Krakowie pierwszy tramwaj konny.

⁶ Ł.T. Sroka, op.cit., s. 24–25.

⁷ T. Kargol, *Kwartalnik historyczny założony przez Xawerego Liskego w 1887 r.*, Polska Akademia Nauk Instytut Historii, Wydawnictwo naukowe Semper, Warszawa 2009, s. 204.

Wśród mieszkańców Krakowa najbardziej przedsiębiorczą grupę stanowiła ludność żydowska. Prowadzona przez ludność wyznania mojżeszowego działalność zakrojona była zazwyczaj na niewielką skalę. Trudnili się oni handlem obwoźnym, prowadzeniem małych straganów czy sklepików. Niewielką liczbę stanowili właściciele dużych nieruchomości czy fabryk. Jednakże to właśnie ludność wyznania mojżeszowego preferowała bardziej pracę na własny rachunek niżeli pracę najemną⁸. Żydzi byli tą kategorią ludności każdego kraju, która za sprawą swojej działalności inicjowała i stymulowała procesy przemian i postępu⁹. Mieli oni ograniczony dostęp do uczestnictwa w życiu cechów i kongregacji kupieckich. Mimo to zdobywali doświadczenie we własnych samorządach. Sami organizowali się i zakładali cechy. Na przełomie XVIII i XIX w. na Kazimierzu działały m. in. cechy: krawców, perukarzy, czapników pętlarzy, rzeźników. Jednakże postępująca liberalizacja przepisów skłaniała do współpracy cechów chrześcijańskich i żydowskich¹⁰. Przedsiębiorcy tworzyli klasę średnią społeczeństwa Krakowa. Żydzi zakładali także stowarzyszenia rzemieślnicze, które pełniły rolę związków zawodowych broniąc zawodowych interesów rzemieślników.

Elitę krakowskich przedsiębiorców tworzyli m.in.: Maurycy Brauch (1801–1874)¹¹, Tadeusz Epstein (1870–1939)¹², Bernard Liban (1848–1916)¹³, Albert

⁸ Ibidem s. 78–79.

⁹ R. Kołodziejczyk, *Przemiany społeczno-kulturowe w środowisku ludności żydowskiej w Królestwie Polskim w XIX wieku*, [w:] *Kultura Żydów polskich XIX–XX wieku*, red. M. Meducka, R. Renz, Kielce 1992, s. 16.

¹⁰ W. Najdus, *Ewolucja stowarzyszeń rzemieślników galicyjskich w latach 1772–1918*, [w:] *Drobnomieszczaństwo XIX i XX w. Studia*, red. S. Kowalska-Glikman, t. III, Warszawa 1992, s. 73–74.

¹¹ Przemysłowiec zajmujący się początkowo splawem soli z Podgórze do Królestwa Polskiego a od 1848 r. właściciel młyna w podgórzu zatrudniającego około 35 osób. Por. *Krakowianie, Wybitni Żydzi krakowscy XIV–XX w.*, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Kraków 2006 s. 82–105.

¹² Przemysłowiec, działacz społeczny i gospodarczy. Wywierał znaczący wpływ na życie gospodarcze Krakowa i Galicji. Zasiadał w Radzie Miasta Krakowa w latach 1903–1939 a w 1903 r. został członkiem krakowskiej Izby Handlowej i Przemysłowej. Instytucje w radach których zasiadał to m.in.: Państwowa Rada Finansowa, Państwowa Rada Celna, Państwowa Rada Komunikacyjna. Członek i prezes kuratorii Szkoły Ekonomiczno-Handlowej w Krakowie, wiceprezes Związku Przemysłu Polskiego i Związku przemysłowców w Krakowie. Por. *Krakowianie, Wybitni...*, op.cit.

¹³ Przemysłowiec, chemik, W latach 80. XIX w. prowadził fabrykę „Bernard Liban – Wyrób Gipsu Wszelkiego Rodzaju”. W 1888 r. założył Fabrykę Portland Cementu w Bonarce. W 1903 r. założył kolejną Fabrykę Produktów Chemicznych w Borku Fałęckim. W latach 1902–1910 był radcą Izby Handlowej i Przemysłowej w Krakowie. Był członkiem Krajowej Rady Kolei Galicji. Por. *Krakowianie, Wybitni...*, op.cit.

Mendelsburg (1828–1911)¹⁴, Napoleon Telz (1866–1942)¹⁵. Do trzonu krakowskich przedsiębiorców zaliczyć także należy: Stanisława Feintucha, Ludwika Hecla, Juliusza Epsteina, Wincentego Kirchmayera, Wincentego Wolfa, Ludwika Zieleniewskiego. Nie jest tajemnicą iż rozwój XIX-wiecznego Krakowa zawdzięczamy rodzinom pochodzenia niepolskiego¹⁶.

By ukazać znaczenie i rolę jaką odegrała ludność żydowska w rozwoju przedsiębiorczości Krakowa posłużę się danymi statystycznymi z roku 1894. Za pomocą tych danych wykażę rodzaje działalności oraz zaangażowania przedsiębiorców na ziemiach Krakowa liczącego wtedy około 74 593 mieszkańców¹⁷. W tabeli 1. przedstawione zostały zawody jakie wykonywali mieszkańcy Krakowa do 1890 r. a w tabeli 2. aktywność ludności żydowskiej.

Tabela 1. Struktura społeczno-zawodowa ludności Krakowa w 1890 r.

L.p.	Zawody	Ludność Krakowa Ogółem					Suma
		Samodzielni	Urzędnicy	Robotnicy	Wyrobnicy	Członkowie rodzin	
1	Rolnictwo, Leśnictwo, Rybołówstwo	233	20	135	4	393	785
2	Górnictwo i Hutnictwo	7	2	2	2	30	43
3	Przemysł wyrobów z kamienia i gliny	35	7	80	1	144	267
4	Obróbka metali i przemysł żelaza	181	3	595	2	718	1499
5	Wyrób maszyn, narzędzi, instrumentów	58	14	103	0	200	375
6	Przemysł chemiczny	48	44	52	2	188	334
7	Przemysł budowlany	273	25	542	17	1195	2052

¹⁴ Finansista i działacz społeczno-gospodarczy, rozpoczął karierę zawodową od handlu komisowego, a w 1851 r. otworzył jeden z pierwszych domów bankowych Krakowa. Był wpływowym członkiem Izby Handlowej i Przemysłowej a jego kariera była urzeczywistnieniem rosnącej pozycji Żydów w tej instytucji. Por. *Krakowianie, Wybitni...*, op.cit.

¹⁵ Drukarz i wydawca, twórca drukarni Narodowej w Krakowie. W 1900 r. jako pierwszy wykorzystał prąd elektryczny do poruszania maszyn drukarskich. Telz brał udział w zawodowym ruchu drukarskim, był przewodniczącym związku właścicieli drukarni Małopolski Zachodniej i Sądu Cennikowego Drukarskiego. Zastępca przewodniczącego Korporacji Przemysłowców Graficznych w Krakowie. Por. *Krakowianie, Wybitni...*, op.cit.

¹⁶ Ł.T. Sroka, op.cit., s. 87–88.

¹⁷ J. Kleczyński, *Statystyka Miasta Krakowa*, nakładem Gminy miasta Krakowa z drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1894. s. 91–129.

8	Przemysł poligraficzny, papierowy, skórzany	132	18	424	4	556	1134
9	Przemysł tkacki	90	5	141	0	254	490
10	Przemysł drzewny	134	2	431	1	618	1186
11	Przemysł środków żywności i napojów	524	67	1416	10	2153	4170
12	Przemysł odzieżowy	1421	10	2553	19	2967	6970
13	Inne zajęcia przemysłowe	9	5	63	9	75	161
14	Handel towarami i inne zajęcia handlowe	3471	769	1377	1848	10 399	17 864
15	Instytucje pieniężne i kredytowe	72	151	18	0	499	740
16	Transport	109	448	754	19	3077	4407
17	Służba państwowa i publiczna	715	2165	448	2	3668	6998
18	Inne zajęcia wolne	373	228	78	1	797	1477
	Suma	7885	3983	9212	1941	27 931	50 952

Źródło: Opracowanie własne: J. Kleczyński, *Statystyka Miasta Krakowa*, nakładem Gminy miasta Krakowa z drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1894. s. 91–129.

Największą aktywnością mieszkańcy Krakowa wykazywali się w dziedzinie handlu towarami i innych zajęciach handlowych. Prawie 19% handlarzy towarami stanowiły osoby niezależne pracujące na własny rachunek. Liczną grupę stanowili pracownicy służby państwowej i publicznej – 9% oraz przemysłu odzieżowego. Aktywność na w/w polach nie powinna dziwić ze względu na położenie Krakowa. Był miastem handlowym i rozwijającym się, a miejska elita i ludzie z wyższym wykształceniem piastowali urzędy państwowe. Dużą grupę stanowili także ci, którzy trudnili się transportem.

Nieliczną grupę stanowili przedsiębiorcy aktywni w sektorach leśnictwa, rybołówstwa, oraz górnictwa i hutnictwa. Na uwagę zasługują także dziedziny mocno rozwijające się w tamtym okresie w Krakowie, takie jak przemysł środków żywności i napojów oraz przemysł budowlany. Dziedziny te rozwijały się głównie jako interesy rodzinne. W tabeli pominięte zostały osoby, których aktywność zawodowa nie została oznaczona, Ci, którzy dopiero przygotowywali się do pełnienia określonego zawodu kończąc swoją edukację oraz rentierzy i żebracy. Przedsiębiorczość mieszkańców skłaniała ich do wyboru określonej profesji. Często wiązało się to także z tradycjami rodzinnymi czy też ich

pochodzeniem. Zasób doświadczenia jakie zdobywali trudniąc się w danej dziedzinie był źródłem innowacji i postępu, który zaspokajając obecne, rodził nowe potrzeby.

Wraz z rozwojem przedsiębiorstw następowała ewolucja w zarządzaniu i formach prawnych. Początkowo firmy miały formy jednoosobowych działalności a z czasem przekształciły się w spółki osobowe, rodzinne czy firmowe¹⁸.

Tabela 2. Struktura społeczno-zawodowa ludności żydowskiej Krakowa w 1890 r.

L.p.	Zawody	Ludność żydowska					Suma
		Samodzielni	Urzędnicy	Robotnicy	Wyrobnicy	Członkowie rodzin	
1	Rolnictwo, Leśnictwo, Rybołówstwo	23	3	6	0	42	74
2	Górnictwo i Hutnictwo	0	0	0	0	0	0
3	Przemysł wyrobów z kamienia i gliny	17	2	4	0	68	91
4	Obróbka metali i przemysł żelaza	70	0	114	1	153	338
5	Wyrób maszyn, narzędzi, instrumentów	18	4	23	0	60	105
6	Przemysł chemiczny	14	1	15	1	65	96
7	Przemysł budowlany	50	3	55	1	223	332
8	Przemysł poligraficzny, papierowy, skórzany	49	3	92	1	134	279
9	Przemysł tkacki	39	2	61	0	150	252
10	Przemysł drzewny	32	0	29	1	101	163
11	Przemysł środków żywności i napojów	236	20	347	0	948	1551
12	Przemysł odzieżowy	325	8	916	2	962	2213
13	Inne zajęcia przemysłowe	1	2	12	0	24	39
14	Handel towarami i inne zajęcia handlowe	1703	468	896	408	6513	9988
15	Instytucje pieniężne i kredytowe	64	22	8	0	205	299
16	Transport	53	28	24	1	230	336
17	Służba państwowa i publiczna	208	112	46	0	644	1010

¹⁸ T. Kargol, op.cit., s. 208.

18	Inne zajęcia wolne	184	61	14	0	320	579
	Suma	3086	739	2662	416	10 842	17 745

Źródło: Opracowanie własne: J. Kleczyński, *Statystyka Miasta Krakowa*, nakładem Gminy miasta Krakowa z drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1894, s. 91–129.

Jak prezentuje tabela 2. ludność wyznania mojżeszowego swoją największą aktywność wykazywała w podobnych branżach co pozostali mieszkańcy Krakowa. Handel towarami i inne zajęcia handlowe, w które oprócz pojedynczych przedsiębiorców, zaangażowani byli członkowie ich rodzin stanowił aż 56% udziału całego handlu Krakowa. 31% udziału Żydzi zajmowali w przemyśle odzieżowym. Co 7 obywatel pochodzenia żydowskiego zasiadał w organach służby państwowej. W roku 1890 nie znaleziono wśród przedsiębiorców żydowskich tych trudniących się górnictwem. Nieliczni odnaleźli się na polu leśnictwa czy rybołówstwa. Na uwagę zasługuje dość duży udział w przemyśle środków żywności i napojów oraz nabierających w tym czasie coraz większego znaczenia instytucjach pieniężnych i kredytowych. Ze względu na posiadany kapitał to do niezależnej ludności wyznania mojżeszowego należało 89% tych instytucji. Żydzi budowali 39% przedsiębiorczości Krakowa. U progu nowego tysiąclecia przedsiębiorcy stanowili 15% społeczności Krakowa.

Przedsiębiorcy Krakowa przechodzili stopniowo od skromnej praktyki rzemieślniczej do działalności fabrycznej i przemysłowej¹⁹.

W porównaniu z innymi miastami Galicji ze względu na liczebność a nieujęta w tabelach zasługuje grupa służby domowej. Aż 9% mieszkańców trudniła się w tej profesji i były to w większości kobiety. Z usług tej grupy korzystały głównie osoby ze środowisk inteligenckich, urzędniczych, jak również posiadających swoje własne przedsiębiorstwa. Popularność i potrzeba tego zawodu znacznie wzrosła w niepodległej Polsce²⁰.

Kraków był centrum handlowym przyciągającym kupców z innych ziem polskich. Wymagało to większego kapitału oraz starannych działań ze strony krakowskich przedsiębiorców. Właściciele dużych domów handlowych dbali przez to o wykształcenie swoich dzieci, które z czasem miały przejąć rodzinne interesy²¹.

¹⁹ T. Kargol, op.cit., s. 204.

²⁰ L. Mroccka, *Krakowianie, szkice do portretu zbiorowego w dobie industrialnej transformacji 1890–1939*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 1999, s. 67.

²¹ W. Najdus, *Wzorzec galicyjskiego przemysłowca*, [w:] *Image przedsiębiorcy gospodarczego w Polsce w XIX i XX w.*, red. R. Kołodziejczyk, Instytut Historii PAN, Warszawa 1993, s. 88.

Ważnym stymulatorem rozwoju krakowskiej przedsiębiorczości było powstanie Kasy Oszczędności miasta Krakowa. Brak dużych zakładów przemysłowych i fabryk sprawiał, że krakowski rynek finansowy nie mógł odpowiednio się rozwijać. Stolica monarchii habsburskiej nie wykazywała szczególnego zainteresowania finansami Krakowa. Bez atrakcyjnych, łatwo dostępnych lokat i kredytów rozwój przedsiębiorstw w Krakowie był znacznie ograniczony. Mali wyrobownicy nie dysponowali wystarczającymi środkami do spektakularnych inwestycji mogących napędzić gospodarkę. Wzbudziło to potrzebę zakładania instytucji bankowo-kredytowych. Kierunek wyznaczyli cudzoziemcy, głównie Francuzi i Niemcy, którzy jako pierwsi takie domy założyli. Z czasem dołączyli do nich także zamożniejsi Żydzi. Pozwalało to na udzielanie pożyczek gotówkowych oraz sprzedaż na kredyt kupiecki. To właśnie powstanie Kasy Oszczędności miało kluczowe znaczenie dla rozwoju gospodarki Krakowa i Galicji. U początków autonomii Galicji dominował niewielki kapitał posiadany w dużym stopniu przez ludność żydowską²². Zwiększająca się podaż pieniądza uruchomiła maszynę rozwoju przedsiębiorczości Krakowa. Kredyty stały się o wiele tańsze dla lokalnych przedsiębiorców oraz bardziej dostępne. Jednakże fakt, iż banki były własnością prywatną i wciąż tylko grupa zamożniejszych przedsiębiorców mogła z nich skorzystać skłonił władze Galicji do uruchomienia Kasy Oszczędności miasta Krakowa. Kasa była własnością Państwa. Zgodę na jej założenie wydało Namiestnictwo we Lwowie dzięki czemu w 1866 r. powstała Kasa Oszczędności miasta Krakowa. Pomyślność kasy zależała od zaufania mieszkańców. Skłaniało to jej zarząd do czujności i odpowiadania na krytyczne uwagi opinii publicznej²³.

W skład Zarządu Kasy Oszczędności miasta Krakowa wchodził bankierzy oraz kupcy lecz w gronie najbardziej wpływowych członków można było znaleźć tych bez wykształcenia ekonomicznego oraz niezwiązanych z przedsiębiorczością. Stało to w opozycji do Izby Handlowej i Przemysłowej gdzie najważniejszą rolę odgrywały osoby z wykształceniem ekonomicznym i technicznym powiązane z przedsiębiorczością Krakowa²⁴.

Na uwagę zasługuje aktywność żydowska na polu wydawniczym. Krakowscy przedsiębiorcy reklamowali się w prasie codziennej i specjalistycznej oraz w księgach adresowych i kalendarzach²⁵. Kraków był największym ośrodkiem

²² Ł.T. Sroka, op.cit., s. 100.

²³ Ibidem, s. 101–103.

²⁴ Ibidem, s. 152.

²⁵ T. Kargoł, op.cit., s. 202.

prasy żydowskiej o tematyce przedsiębiorczej. Ze względu na posiadane zasoby poligraficzne oraz ludzi będących specjalistami danych dziedzin dzielono się swoimi doświadczeniami na łamach tygodników, tygodników i miesięczników. Do bardziej znanych zaliczyć należy tytuły: „Przegląd Kupiecki”, „Głos Detalisty”, „Nowy Dziennik” oraz „Rękodzieło i przemysł”. Ukazywały się one w nieregularnych odstępach czasowych. W literaturze trudno odnaleźć zapiski mówiące o dokładniej ilości tytułów jakie pojawiły się w tym okresie. Czasopisma dotyczyły tematyki związanej z aktywnością zawodowa ludności wyznania mojżeszowego²⁶.

Ci, którzy swoją wysoką pozycję osiągnęli dzięki dorobkowi naukowemu oraz zawodowemu tworzyli miejską elitę Krakowa. Duże znaczenie miały powiązania rodzinne. Ukoronowaniem życiowego sukcesu dla osób, które często na każdym z w/w pól wykazywały się dużymi sukcesami, było zasiadanie w Radzie Miasta, Kasie Oszczędności czy Izbie Handlowej i Przemysłowej. Istotne znaczenie w radach mieli radcy posiadający tytuł doktora. Zdecydowaną większość z nich stanowili Żydzi²⁷.

Konkludując, Kraków w przededniu wojny nie był już tym samym miastem. Zmieniła się mentalność społeczeństwa – widziano przedsiębiorczość jako szansę poprawy czynnika pracy i produkcji. Choć pomijany w dotychczasowych opracowaniach, duch przedsiębiorczości rozpoczął proces pozwalający zmniejszyć dystans do Austro-Węgier, Wielkopolski i Królestwa Polskiego. 39% przedsiębiorców Krakowa była pochodzenia mojżeszowego. Ich działania pozytywnie wpływały na sytuację gospodarczą i rozwój przedsiębiorczości. Nie podlega wątpliwości, iż to właśnie przedsiębiorcy żydowscy byli motorem napędowym tego regionu.

SUMMARY

Most of the nineteenth-century historians from Cracow did not pay particular attention to Jewish residents. Cracow in the late nineteenth and early twentieth century was an economically developing city. The new investments had been taken and purchased, so that Cracow was seen as a modern and friendly city for its inhabitants.

²⁶ P. Trojański, *Żydzi w województwie krakowskim 1918–1939, studia statystyczne nad aktywnością społeczno-zawodową*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2009, s. 245.

²⁷ Ł.T. Sroka, op.cit., s. 150.

In 1848–1914 a new model of entrepreneur was created in Galicia. Some entrepreneurs from Cracow were taking innovative actions and focusing on development. The enterprises have been transformed in such areas as the ownership, production and organization. The large group of entrepreneurs among the Cracow inhabitants constituted the Jewish population. The subject of this article is to outline the characteristics of the activities of Jewish entrepreneurs in Cracow.

Keywords: Entrepreneurship, entrepreneur, innovation, economic institutions, organization structure

BIBLIOGRAFIA

- Kargol T., *Kwartalnik historyczny założony przez Xawerego Liskego w 1887 r.*, Polska Akademia Nauk Instytut Historii, Wydawnictwo naukowe Semper, Warszawa 2009.
- Kleczyński J., *Statystyka Miasta Krakowa*, nakładem Gminy miasta Krakowa z drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1894.
- Kołodziejczyk R., *Przemiany społeczno-kulturowe w środowisku ludności żydowskiej w Królestwie Polskim w XIX wieku*, [w:] *Kultura Żydów polskich XIX–XX wieku*, red. M. Meducka, R. Renz, Kielce 1992.
- Kortan J., *Podstawy ekonomiki i zarządzania przedsiębiorstwem*, C.H. Beck, Warszawa 1997.
- Krakowianie, Wybitni Żydzi krakowscy XIV–XX w.*, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Kraków 2006.
- Mroczka L., *Krakowianie, szkice do portretu zbiorowego w dobie industrialnej transformacji 1890–1939*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 1999.
- Najdus W., *Ewolucja stowarzyszeń rzemieślników galicyjskich w latach 1772–1918*, [w:] *Drobnomieszczństwo XIX i XX w. Studia*, red. S. Kowalska-Glikman, t. III, Warszawa 1992.
- Najdus W., *Wzorec glicyjskiego przemysłowca*, [w:] *Image przedsiębiorcy gospodarczego w Polsce w XIX i XX w.*, red. R. Kołodziejczyk, Instytut Historii PAN, Warszawa 1993.
- Sroka Ł.T., *Żydzi w Krakowie studium o elicie miasta 1850–1918*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2008.

Trojański P., *Żydzi w województwie krakowskim 1918–1939, studia statystyczne nad aktywnością społeczno-zawodową*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2009.

Zbikowski A., *Żydzi krakowscy i ich gmina w latach 1869–1919*, prace naukowe ŻIH, Żydowski Instytut Historyczny w Polsce, Instytut Naukowo-Badawczy, DiG, Warszawa 1994.